

Szabóné Kármán Judit

CIGÁNY GYERMEKEK OKTATÁSA

Alsószentmárton – Múlt és jelen¹

Vigília 2020/2.

Per aspera ad astra (lat.) – szenvedéseken, nehézségeken át a csillagokig –, mondhatjuk minden patetikus színezet nélkül, ha a szegény sorsú cigány/roma gyermekek oktatásának történetét tekintjük át, akár a múltban, akár a jelenben. Nehéz volt régen, s nehéz még most is a szegénységből, a bezártságból, a kilátástalanságból eljutni a magasabb iskolai végzettséghez, megfelelő szakmához, boldogabb élethez. Alsószentmárton, a Dráva-menti síkságon, a horvát határtól pár kilométerre fekvő, dél-dunántúli, ezerkétszáz lelkes, homogén cigány község,² s oktatásának múltja és jelene számos tanulsággal, példával szolgál, jó néhány kérdést felvet a kívülállóban.

Egy település lakóinak iskolázottságát számos tényező – az adott község összetétele, nagysága, az országban, a régióban való földrajzi elhelyezkedése, a környékbeli és helyi (ha vannak) iskolák és önkormányzatok, egyházak érdekeltsége, az aktuális oktatáspolitikai irányzat, az ország gazdasági helyzete, s mindezek mellett egy-egy kiemelkedő egyéniség (tanító, pap) jelenléte és hatása – meghatározza. Ezek ismerete nélkül nem lehet helyesen értelmezni a múlt és a jelen oktatási mutatóit, történéseit. Az alábbiakban ezért – a terjedelmi előírások miatt itt röviden – erről is szó lesz.

Alsószentmárton rövid története

A települést elsőként egy 1332. évi pápai tized-összeírási lajstrom említi *Martino* néven. A falu a törökidő idején elnéptelenedett, majd a környező településekhez hasonlóan az 1700-as években kezdett újra benépesülni. Elsőként és nagy számban Dráva-menti délszláv telepesek (horvátok, sokácok) érkeztek, őket német családok követték, s valószínűleg az

¹ Jelen írás egy készülő tanulmánykötet egyik munkája. A cigány gyermekek oktatását, a cigányok mai helyzetét vizsgáló kutatásomban arra keresem a választ, hogy miképp változott a hazai legnagyobb kisebbség sorsa az utóbbi évtizedekben, években.

² A települést az 1970-es évek utolsó éveitől ismerem; édesanyámmal, s pécsi közösségünk pár lelkes fiataljával jártunk a környező kis falvakba – a már akkor is létező paphiányt enyhítve – vasárnaponként igeliturgiákon szolgálni, gitárral kísérve énekelni. Évtizedek óta csodálom a település egyetlen nem cigány lakójának, Lankó Józsi atyának a szolgálatát, munkájának jó gyümölcseit. A jelen oktatási helyzet, a változások megismeréséhez októberben hozzá utaztam, vendégül látott a falu, mindent megnéztem, sokakkal beszélgettem, sok mindent átéltem, megfigyeltem, megtapasztaltam. Ennek alapján készült tanulmányom egy része ez az írás.

előbbiekkal együtt délről vándoroltak be az első cigány kompániák is. 1773-ban 13 cigány családfőt írtak össze – 19 gyermeket jegyeztek fel, s valamennyi család adófizető volt. A későbbi évszázadok során több hullámban újabb, az archaikus román nyelvet beszélő beások érkeztek a Dél-Dunántúl falvaiba, legnagyobb bevándorlásuk a 19. század második felében – a moldvai és havasalföldi rabszolgaság alóli felszabadulás után – történt. Alsószentmártonban a beások³ muncsán csoportja telepedett le, a település szélén. A falu belső és nagyobb részét elfoglaló horvátokkal, sokácokkal, németekkel kezdettől fogva alárendelt viszonyban éltek, valószínűleg a többi településhez hasonló szimbiotikus kapcsolatban; besegítettek munkaerejükkel a falusiak mezőgazdasági és háztáji munkáiba, az általuk készített faeszközöket (teknő, kanál, melence) s fonott termékeiket árulták a faluban, piacokon, vásárokon. Az elkülönülés kezdettől fogva adott volt, mert nemcsak a többségtől elhatárolódva éltek a település szélén, de vallási hovatartozásuk is eltért, hisz a sokácok és a németek római katolikusok, utóbbiak kisebb arányban reformátusok, a cigányok azonban mind görögkeletiek voltak. A század végén – az 1893. évi összeírás szerint – a falu 856 lakójából 149 volt cigány, a huszadik század elejéig még sokác-német (1906-ban 77 magyar, 77 német, 10 szerb, 604 sokác és 193 egyéb/cigány főt írtak össze) településként tartották nyilván Alsószentmártont.⁴ 1920-ban vásárolt először a telepi cigányok közül egy család házat a falu belterületén, egy sokác paraszttól. Ekkor indult meg a falu etnikai összetételének átalakulása, amit felgyorsított a helyi németek elköltözése, illetve 1945-1946-ban történt kitelepítésük. Házaikba a sokácok költöztek be, az övékét pedig a cigányok vásárolták meg, különösen a hatvanas-hetvenes években. A huszadik század második felében – az államszocializmusban kötelező munkavállalás, valamint a munkalehetőségek miatt – a falu cigányai a környező városokba jártak dolgozni, állandó munkaviszonyuk, biztos keresetük volt a pécsi, siklósi, beremendi, drávaszabolcsi gyárakban, üzemekben, termelőszövetkezetekben, állami gazdaságokban, s asszonyaikkal együtt napszámba jártak a villányi-siklósi szőlőkbe. OTP-kölcsönt felvéve így sokan tudtak házhoz jutni a faluban. Egy, a cigányokról 1979-ben készült felmérés szerint *„Alsószentmárton valamennyi munkavállalója eljáró dolgozó. A drávaszabolcsi Lengyárban dolgozók napi 12-13 órát vannak távol otthonról, reggel hattól este hatig-hétig, a Mohácson dolgozók reggel öttől este fél nyolcig, a Beremenden dolgozók reggel öttől délután négyig, s 13-14 órát vannak távol otthonról a Pécsen dolgozók.”* A meginduló változások a nem cigány lakosok fokozatos

³ A beások három csoportja ismert hazánkban: ticsánok, muncsánok és árgyelánok. Önmegjelölésükre nem a roma, hanem a cigány/beás szót használják.

⁴ A település neve 1904. januárig Drávaszentmárton volt.

kiköltözését eredményezték, 1978-ban az utolsó sokác család is elhagyta a falut, Alsószentmárton homogén cigányfalú lett. Az újságok siettek is hírül adni: „*Megvásároltak egy falut! Méghozzá: cigányok. Ilyesmi sem fordult még elő Magyarországon.*” (Népszava, 1978) A korábbi súlyos feszültségek (kölcsonös sérelmek terhelték a sokác, s a cigány lakosság viszonyát évtizedeken keresztül) megszűntek, ám helyettük új nehézségek alakultak ki. A kiemelkedés, az előbbre jutás nem minden családnak sikerült, a cigányok ötöde (ekkor 220 fő) a telepen rekedt, s még ma is sokaknak kilátástalan az onnan való kiköltözés. A Dankó, vagy a Dózsa utcába születni, ott élni, stigmát hordoz, mélyszegénységet jelent.⁵

Az általános foglalkoztatás megszűnésével, az 1980-as évek hozta gazdasági változások, a tömeges munkaerő-elbocsátások, leépítések, s ennek számos következménye (munkahelyek, utazási, étkezési támogatások, buszjáratok megszűnése stb.) miatt Alsószentmárton korábbi munkavállalói, családfenntartói munkanélkülivé váltak, ettől kezdve segélyeken, közmunkán élt a falu. Hogy soha nem roppant össze lelkileg, az leginkább a közöttük élő egyetlen nem cigány embernek, a falu papjának – az ő szolgálatának, anyagi segítségének, baráti, testvéri kapcsolataiból fakadó, főként német egyházi adományoknak, hazai és pécsi egyházmegyei támogatásnak – köszönhető. 2006 telén, mikor a faluban 90%-os volt a munkanélküliség, s a forráshiányos önkormányzat már a segélyeket sem tudta kifizetni, az újságok címlapjára került a „három hétig éhező cigányfalú”. Ekkor – s majd az azt követő kritikus helyzetekben (a mai napig is) – az egyetlen, gyors segítséget a sekrestyében, a gyóntatószékben tárolt krízis-élelmiszer szétosztása jelentette a rászorulóknak. Ahogy a faluban mondták, liszt így mindig volt, azt vízzel, sóval, szódabikarbónával összedolgozva, a legszegényebb házban is meg tudták sütni az itt (beásul) punyának nevezett cigánykenyeret.

Az utóbbi öt-nyolc évben a kedvezőbb gazdasági körülmények a régióban, s így a község lakosainak életében is változást hoztak. Ma már újra eljár dolgozni az emberek nagy része – 2017-ben a településen már csak⁶ 2,3%-os volt a munkanélküliség, a munkaerőhiány vidéken is jól érezhető, könnyebb munkához jutni –, külön munkásbusz hozza-viszi őket a környékbeli új gyárakba, üzemekbe, többek között a mohácsi Vágóhídra, a német Eckerle Gruppe Bólyban telepített üzemébe. Sokan ingáznak Siklóásra, Mohácsra, Harkányba, Villányra, Drávaszabolcsra. Mindezek mellett hétvégeken rendszeresen dolgoznak napszámban a közeli Villány és Siklós szőlőiben – a fellendülő borturizmusnak köszönhetően újra nagy igény van a

⁵ A Tanodában komoly munkát jelentett a gyermekeket leszoktatni a megkülönböztetésről, hogy ott lakó társaikat ne minősítsék le, ne nevezzék őket „telepeseeknek”.

⁶ 2011-ben az arány még 17,9% volt. (KSH)

munkájukra –, s ez gyakran napi két napszám vállalását jelenti (hajnaltól-délig, déltől-estig). Az anyagi biztonság, gyarapodás lassan látszik a településen is, több helyen bővítik a kis házakat, új tető kerül rájuk, s rendeződik az udvar. Stabil, biztos munkahelyet jelentenek a falusiaknak a helyi egyházi, alapítványi intézmények is, hol az óvónők, dajkák, ételmezésvezető, pedagógusok, takarítók, karbantartók és egyéb – beosztott és vezetői – munkakörök túlnyomó részét helyi cigány nők és férfiak töltik be. Mindemellett ma is komoly problémát jelent a tanulatlan, sokgyermekes, nincstelenségben élők nagy száma, a tömegközlekedés korlátozott volta (vasúton nem megközelíthető a település, a buszok járatsűrűsége ritka, s nem illeszkedik a közeli nagyobb települések munkaidejéhez), ami igen leszűkíti a munkavállalási lehetőségeket, továbbá a község számos családjának életét tönkretévő drogfogyasztás, a kilátástalanság.

Alsószentmárton oktatásának rövid története

Egy 1770-ben elvégzett oktatásügyi felmérés szerint Baranya vármegye számos településén működött már iskola, melyekben *magyar, német és illír* (délszláv csoportok) gyermekeket oktattak iskolamesterek, tanítók. Az Alsószentmártontól alig három kilométerre lévő Egyházasharaszttiban 1807-ben kezdődött a tanítás a református egyház fenntartása alatt. Alsószentmártonban azonban csak jóval később – a vármegyei Dárda uradalom földesura, Schaumburg Lippe herceg támogatását elnyerve –, 1859-ben létesült iskola a sokác és a német gyermekek számára, melyben a tanítás nyelve magyar és horvát volt. Az igen szegény tanintézet a további évtizedekben folyamatos anyagi támogatásra szorult, a Baranya vármegyei jelentésekből kiolvasható, hogy szinte minden évben segélyben részesült Alsószentmárton római katolikus iskolája. A település legendás tanítója Komlósí Márton – aki 1894-től 1926-ig, nyugdíjba vonulásáig vezette az iskolát –, 1911-ben a Siklós és Vidéke újsághoz küldött írásában ezt írta a körülményekről, s a gyermekekről: „... *a tanterem tülzsúfolt (98 tanuló van), területe csak 54 m², tehát benne még a levegőtől is megvagyunk fosztva, iskolánk felszerelése is nagyon hiányos [...] sok a mulasztás, kivált ősszel és tavasszal, midőn a tanulók legnagyobb része napszámba jár, [...] évente 20-25 gyermek jön első osztályba, kik jóformán sokacul sem tudnak még beszélni, hanem annál jobban értenek a pálinkás üvegek kiürítéséhez, amiben odahaza a szülei jóvoltából kellő gyakorlatot szereztek [...] ehhez hozzájárul a szülőknek az iskolával szemben tanúsított indolenciája....*” 1930-ban Alsószentmárton volt az országban a harmadik település, ahol a legmagasabb volt az

analfabéták száma.⁷ A település egyetlen iskolájában ilyen nehéz körülmények közepette oktatták a helyi sokác, s kevés magyar és német gyermeket, a cigányok oktatása fel sem merült. 1937-ben ugyan a Pécsi Közgyűlés tárgyalta egy állami iskola létesítésének a tervét, amihez a községnek telket, s némi segítséget kellett volna nyújtania, de Alsószentmárton vezetése ezt elutasította. A cigány gyermekek oktatása továbbra is megoldatlan volt, a lakosság hevesen ellenezte, hogy iskolájukba közülük bárki is járjon. 1940-ben így helyi támogatás nélkül épült fel a falu központjában az állami cigányiskola, mellé építve tanítói lakást is. Az eseményről hírt adó újságok már ekkor így írtak a faluról: *„Alsószentmárton nevét hamarosan Cigányszentmártonra kell változtatni.”* Az iskolát kezdettől fogva támogatták a siklói ferencesek, akik ekkor már évtizedek óta foglalkoztak a helyi cigányokkal, kik 1930-1940 között tömegesen átkeresztelkedtek római katolikussá. Lelkes, fiatal, pályakezdő pedagógus, Révész Erzsébet jelentkezett az iskola tanítói állására, s 1941 őszén 50 cigány gyermekkel megkezdődött az oktatás. A tanítónő, mihamarabb megjelent a faluban, iskolája gyermekeit a helyi katolikus templomba is rendszeresen vitte misére, amivel nagy feszültséget keltett a településen. Ekkor költöztek ki az első sokác, magyar és német ajkú családok. Ettől kezdve két iskola működött a faluban, Komlói Márton nyugdíjazása után azonban a sokác iskola állandó tanító hiánnyal küzdött. A régi iskolához hasonló helyzet és gondok voltak a cigány gyermekek iskolájában is; szegénység, nélkülözés, szülői érdektelenség. Az iskola, s a falu életében nagy esemény volt az első cigányiskolai karácsonyi ünnepség, ajándékosztás, amit P. Juhász Ágoston siklói ferences szerzetes, „a cigányok papja” szervezett meg 1941 telén a tanítónő segítségével, száztizenhét kis cigány gyermek örömeire. Ebben az évben már az Alsószentmárton közeli Sívó telep és Lanka-puszta cigány lakói is sürgették gyermekeik számára iskola létesítését.

1945-ben ismét egy nem mindennapi tanító, Simon Béla festőművész érkezett Alsószentmártonba a feleségével, akivel 1959-ig tanítottak a faluban, igazgatták a cigányiskolát. 1958-ban így nyilatkozott egy vele készült interjúban: *„Évszázados babonákat kell leküzdenem, századok óta belőlük oltott félelmet, kisebbségi érzést kell türelmesen, lassú neveléssel kiölnöm belőlük, s bizony néha a tisztaság elemi szabályaival, a késsel-villával való evéssel kell kezdenem az oktatást. Nagy dolog ám, s nyolcesztendei kemény munka gyümölcse, hogy ma a beiratkozottak 60%-a rendszeresen jár iskolába, s néhányan már a 6. osztályt is elvégezték.”* Elmondása szerint ekkor a községben 800 cigány, 1000

⁷ Első helyen állt a Baranya megyei Új Mindszent 54,0%-al, követte a Somogy megyei Révfalu 48,3%-al, majd Alsószentmárton 35,7%-al.

délszláv és 40-50 német élt. Feltételezhető, hogy a sokác iskolában sokkal jobb volt a színvonal, hisz másképp nem állíhatta a falu egyik *délszláv, dolgozó parasztja* a Szabad Nép egyik 1951. évi cikkében: „*Minálunk megszokott dolog az erősödés, gyarapodás [...] a lehetőség mindenki előtt nyitva áll [...] Jakobics elvtárs párttitkár fiai például Pesten tanulnak, egyik a délszláv tanítóképzőben, másik a műegyetemen. Apjuk még úribirtokosok cselédje volt.*” Hasonló, ideális állapotról szólt a beszámolója a Hajdú-Bihar Megyei Tanács Békeirodájának meghívására Nyíradonyban tartott gyűlésen *egy délszláv dolgozó parasztasszonynak Alsószentmártonból*: „*Új kultúrotthonban ropják a táncot a délszláv fiatalok, a faluban villanyfény világítja az utcákat, sajátnyelvű iskolákban tanulnak gyerekeink. Községünk fiai, lányai Budapesten egyetemen, felsőbb iskolákon tanulnak.*” 1963-ban már annyira lecsökkent a falu nem cigány lakosságának száma, s oly mértékű lett a pedagógus-hiány, hogy a gyermekek egy iskolába jártak, annál is inkább, mert a felső tagozatos gyermekeket a szomszédos Egyházasharaszti Körzeti Általános Iskolába kezdték átjártni. A változás nem sok cigány gyermeket érintett, mindössze öt Alsószentmártoni felső tagozatos volt, s közülük is csak egy végezte el a nyolc osztályt 1966-ban. 25 év alatt a cigányiskola egyetlen tanulója szerzett általános, nyolcosztályos végzettséget! Ennek ismeretében több mint érdekes, hogy 1970-ben a Siklói Járás Vb elnöke a cigánykérdésről a következőket jelentette: „... *A legnagyobb cigánytelepülésen, Alsószentmártonban 160 cigánygyerek részesül napközi otthonos ellátásban, 12 cigány diák tanul középiskolában, három főiskolán, többen szakmát tanulnak. Rendszeresen moziba jár 1556, a kultúrházat látogatja 1191, könyvtári tag 492, rádiója 536 családnak van, televíziókészüléke 110-nek. Tizennyolc tanácsstag. Villanyvilágítás van az alsószentmártoni házak 70 százalékában. SZTK-ra Alsószentmártonban a lakók 90%-a jogosult.*”(Népszava, 1971) A közöltek hitelessége azonban az 1970. évi népszámláláskor kapott adatok alapján erősen megkérdőjelezhető! A KSH összesítése szerint ekkor – tehát még a községben élő nem cigányok adatait is figyelembe véve – a települést 1141 fő lakta (ebből nem járhatott 1556 cigány rendszeresen moziba!) A 920 hét éven felüli lakosból 244 fő egyetlen osztállyal sem rendelkezett, 10 fő járt középiskolába, ebből 6 érettségizett, egy személynek volt felsőfokú tanulmánya oklevél nélkül, s hárman rendelkeztek felsőfokú oklevéllel. Ez utóbbiak egyike minden bizonnyal a községet 1978-ban utolsóként elhagyó sokác asszony, a gyógypedagógus Györffy Kadisáné volt. 1971-ben végleg megszűnt Alsószentmártonban a felső tagozatú oktatás, s az alsó tagozat – melybe már alig jártak nem cigány gyermekek – egyre inkább kiegészítő iskolává alakult. 1975-ben két főállású, s 13 képesítés nélküli pedagógusa volt, s mint azt egy interjúban elmondták, *egyre több gyermeket sorolnak gyógypedagógiai csoportba, akik*

azonban nem szellemi fogyatékosok, hanem a leghátrányosabb helyzetűek. A fogyatékosá minősítés – aminek a bélyegét és következményeit a gyermekek és családjaik életük végéig hordozták – oka egyértelműen a szociális helyzet volt! A hetvenes évek végétől, a nyolcvanas évek elejétől kezdődően számos tanulmány, felmérés foglalkozott a községgel, a magára maradt, homogén cigányfalu az érdeklődés középpontjába került. 1981-ben az MTV Pécsi Körzeti Stúdiója „Az első cigányfalu” címmel dokumentumfilmet forgatott a faluban, melyben a település vezetői mellett a cigányokat is megszólaltatták. A szomszédos, Egyházasharaszti Körzeti Általános Iskola igazgatónője elkeseredetten sorolta a tényeket: az évi 30-35 első osztályba kerülő alsószentmártoni cigány gyermek közül jó, ha 4-5 eljut a nyolcadik osztályba, tízből kilenc gyermek felmentett, évről-évre nő a kisegítőszők száma, óriási a korai „házasodás” a gyerekek (!) között, gyakori, hogy a lányok 12-13 évesen már „feleségek”, 13 évesen gyermekük van. A filmben megszólaltatott cigány fiatalok is megerősítették ezt, a 16 éves apa 14 évesen „megnősült”, most 15 éves a felesége, s két gyermekük van. Munkája, végzettsége egyiküknek sincs. Ez általános a faluban, mint ahogy a pedagógusok, s a tanácselnök szerint gyakori a rokonok közötti összeházasodás, ezért igen sok a fogyatékos gyermek a községben. Középiskolába eddig még senki nem jutott Alsószentmárton cigányai közül. Elmondták, hogy van ugyan a település lakóinak egy olyan rétege is, akik igyekvőek, dolgoznak, gyarapodnak, s bár mindenáron szeretnének elköltözni a községből, ez lehetetlen – szépen felújított házukért itt pénzt nem kapnak, nem cigány nem költözik a faluba, egyetlen település sem fogadja be őket, „*van nekünk elég cigányunk*” indokkal elutasítanak minden kérelmet. A film kiváló kritikákat kapott, a Debreceni Napló például így írt róla: *"A film kapcsán jó, ha szembenézünk tennivalóinkkal. Ebben a kérdésben se szenvedés, se a dramatizálás nem segít. A cigányok közöttünk élnek, közénk tartoznak. Ami érték, a mi értékünk, ami rossz, az közösen irtandó. Mert nekik is, mint mindannyiunknak, a jövő a legfontosabb."* Ennél több azonban nem történt. Évek múlva, a rendszerváltozást közvetlenül megelőző években fordult a politikai vezetés figyelme ismét a település felé, 1987-ben a helyi művelődési ház KISZ-klubjában elindították a megye első Cigány Népfőiskoláját. A TIT, a Baranya megyei Tanács és az Egyházasharaszti Községi Közös Tanács szervezésében indult kétéves iskola célja az volt, hogy a *helyi cigányok műveltségét gyarapítsák, életmódjukat átformálják, társadalmi beilleszkedésüket gyorsítsák.* A tantervben csillagászat, kül- és belpolitika, egészségügyi és szociális ismeretek szerepeltek. 1989 tavaszán 44 alsószentmártoni cigány férfi vette át a képzés befejeztével a diplomáját.

Alsószentmárton életében – különösen a jövőjét tekintve – két esemény hozott alapvető változást, Lankó József atyának a megjelenése a faluban 1980-ban, s ennek is köszönhetően az első cigány fiatalnak, Jovánovics Ágnesnek a középiskolai továbbtanulása 1981-ben. Ahogy a „Tiszi” szokta mondani, épp akkor érkezett, amikor a szegénység, nélkülözés is újra visszatért a falu életébe – ekkor indult meg a munkások elbocsátása a közeli, s távoli munkahelyekről, maga után vonva a segélyezés, a nyomor, a kilátástalanság évtizedeit.

„A pap elvállalt minket – hozzá tartozunk”

A község papjának megjelenésével, majd 1989-ben történt beköltözésével, s így az egyház állandó jelenlétével – szemben a beköszöntő nyomorral – megérkezett a remény, a továbblépés lehetősége. Lankó atya, aki jelenleg 21 települést lát el szolgálatával, azt vallja, hogy ezekben a kis falvakban a pasztoráció legfontosabb feladata, hogy felfedezze, az ott élők életében hol vannak sebek, hol lehet segíteni, bekapcsolódni az életükbe. Ezen keresztül lehet Istenhez vezetni az embereket. Ezért nyithatta meg kapuit 1999. szeptember elsején a község Szent Márton óvodája 74 gyermekkel, melynek vezetését az a Jovánovics Ágnes látja el azóta is, aki elsőként indult gimnáziumba a cigány településről.⁸ Ez az elköteleződés hívta életre a Szent Márton Caritas Alapítványt 2000 tavaszán, melynek feladatai között a plébánián húsz éven keresztül működő „Gondviselés konyhája” fenntartása, adományok, ruhák, cipők osztása, nyári táborok szervezése is szerepelt, szerepel. Ezért jöhetett létre a Tanoda, ezért nyerhetett el olyan, közel negyedszázadon át tartó barátságot és támogatást a község, amit a paderborni érsekség cigányokért felelős papja, Lothar Weiss⁹ és jómódú német hívei nyújtottak, továbbá a witteni Szent Pius egyházközség jólelkű adományozói.

Oktatás és nevelés Alsószentmártonban a 21. század elején

Alsószentmártonban a korai gyermekvállalás, az öröklött, látott minta következtében (is) igen magas a gyermekek száma. A 20 éves Szent Márton Katolikus Óvoda négy csoportjába 84 kisgyermek jár, az otthonról beás nyelvvél érkezők itt tanulják a magyar nyelvet. Cigány és nem cigány óvodapedagógusok és dajkák foglalkoznak velük, köztük két cigány fiatal férfi is. Az óvoda vezetése igen fontosnak tartja a gyermekek és a szülők felé a példaadást, sok óvodásnak itt van lehetősége az apa-kép megtapasztalására, de a fiatal apák előtt is mintaként

⁸Kiemelkedése, kitörése több okra vezethető vissza. Édesapja volt az említett fiatal, aki elsőként végezte el alsószentmártoni cigányként a nyolc osztályt! Ági nagyszüleiével élt, de édesapja példája is inspirálta, s az, ahogy nevelték: soha nem kérdőjelezték meg, hogy valamit meg tud csinálni. Elmondása szerint ez erősítette őt, s tudott hinni magában. Anyagilag is támogatták, mert bár szegényen éltek, de nem mélyszegénységben.

⁹Az el nem múló barátság, a szeretet és hála szép példája: Lothar Weiss atya, 2011-ben bekövetkezett halála óta Alsószentmárton temetőjében nyugszik, sírját az általa nagyon szeretett cigányok gondozzák.

állnak e cigány férfiak. A nevelő-oktató munka központjában a cigány hagyományok, a nyelv őrzése, ápolása, a keresztény értékek átadása szerepel. Igen közvetlen a kapcsolat a szülőkkel, kötelező a családlátogatás, az intézmény nyitott, a szülők bármikor bemehetnek. Más óvodától eltérően itt nincs ebéd utáni alvás, helyette mesélés, beszélgetés, játszás van, erre igen nagy igényük van a gyerekeknek. Látogatásomkor a Mindenszentekről volt szó, a gyertya körüli éneklés, imádkozás után sorra elmondták, hogy kihez mennek majd a temetőbe, hogy visznek majd *cigit, kávé, sört* a sírokra, gyertyát is gyújtanak. Az óvoda mellett létkérdés a helyi gyermekek számára, hogy milyen oktatásban részesülnek. A községben 2007-ben megszűnt az általános iskola, így mindenki a 3 km-re levő Egyházasharaszti Körzeti Általános iskolába jár. A cigány gyermekek tömeges megjelenése azonban a nem cigány gyermekek elvitelével járt együtt, így az intézmény cigány iskolává vált, magán viselve a szegregált oktatás minden súlyos következményét. A gyerekek „kiröptetését”, távolabbi, minőségi iskolába járását mind József atya, mind az óvoda, a Tanoda munkatársai forszírozzák, ennek ellenére erősen érvényesül a település vákuum jellege. A megoldatlan közlekedés, a helyi szülői minták, egy sajátos intézmény megjelenése a településen, mind visszahúzzák a gyermekeket, fiatalokat a községbe. Néhány gyermeket sikerül távolabbi, többségi siklósi, nagyharsányi iskolákba beíratni, de gyakori tapasztalat az osztályok „elcigányosodása”, a kevés heterogén összetételű iskolában, osztályban pedig a cigány gyermekeket is eredményessé tevő módszertan, inkluzív pedagógia hiánya. Igen nagy szerepe van a Szent Márton Caritas által alapított, 2000 óta működő Tanodának, ami nemcsak az iskolai előmenetelt biztosítja a helyi gyermekeknek, de egyetlen hely a településen, ahol összejöhetnek, sportolhatnak, közösségben érezhetik magukat. Cigány és nem cigány munkatársak, szakemberek közösen foglalkoznak itt a fiatalokkal, de a szülőkkel is. Rendszeresen szerveznek apa-fió focimeccset, kézműves foglalkozásokat, s beszélgető csoportok működnek a házban. A Tanodába jelenleg 62 fő jár, s közel harmincan vannak várólistán. Kéthetente pénteken késő estig vannak nyitva, ilyenkor mindenki jöhet, sportolnak, filmet néznek, beszélgetnek, közösen vacsoráznak. Hiánypótló ez, hisz az utolsó busz délután öt órakor megy el a faluból, illetve érkezik Siklósról, ettől kezdve bezárul a falu, magukra maradnak a gyerekek, a fiatalok.

A község életében sajátos, ellentmondásos helyet foglal el a 2004-ben alapított Tan Kapuja Buddhista Gimnázium és Általános Iskola, ami szándéka szerint második esély iskolaként működik; helyben biztosítja az érettségi, s az alapfokú oktatásból kiesett fiatalok nyolc osztályos végzettségének megszerzését. Az intézménnyel szemben a legnagyobb kritika, hogy

jelenlétével megakadályozza a fiatalok „kirepülését” a településről, gettóba zárja őket, akik így nem tanulnak meg nem cigány diákok között helytállni, nem indul kommunikáció, nem ismerik meg, miképp kell a község határain túl helytállni.

Alsószentmárton nagy és igen nehéz utat járt be addig, hogy ma már elmondhatja, az elmúlt húsz évben 17 fiatal kapott óvodapedagógus diplomát, a Tanodások közül jelenleg péknek, villanyszerelőnek, géplakatosnak, informatikusnak, szakácsnak tanulnak Pécssett, Siklóson, s az idősebbek közül is néhányan szereztek szakmát. Ösztöndíjat, támogatást mindehhez a plébánia Caritas Alapítványa ad, az igen nehéz körülmények leküzdése a helyiek feladata. A fiatalok többségének azonban máig nem sikerül kitörnie, meghatározó a minta, erősek a lehúzó erők – a kábítószer a település mindennapjainak része, Lankó atya vezetésével minden héten a cigány asszonyok összegyűlnek a templomban, s imádkoznak e fiatalok megszabadulásáért.

Alsószentmárton 1797-ben épült barokk templomának oltárképe – ami a település védőszentje, Tours-i Szent Mártonnak a koldussal történt találkozását ábrázolja – aktuális üzenetet hordoz napjainkban is. Sulpicius Severus, Szent Márton kortársa és követője, a szentről írt életrajzban így mondja el az esetet: „... egy szokottnál jóval keményebb tél közepén, midőn a hidegtől sokan megfagytak, és Mártonnak már semmije sem volt a fegyverén és az egyszerű katonai köpenyén kívül, hogy Ambianum (Amiens) város kapujánál egy ruhátlan koldussal találkozott. A szerencsétlen ember könyörgött az arra járókhoz, hogy szánják meg, de mindnyájan elmentek mellette. Ekkor az Istennel eltelt férfiú megértette, hogy az Úr neki hagyta meg azt, akin senki sem könyörült. De mit tegyen? A rajta lévő köpenyen kívül nem volt egyebe, mert már hasonló célra mindenét elajándékozta. Fogta tehát az oldalán hordott kardját, és középen elvágta vele köpenyét, az egyik részét odaadta a koldusnak, a maradékot pedig magára terítette. Néhány körülötte álló nevetett rajta, mert megcsonkított öltözéke csúfnak látszott a számukra. Sokan azonban, akikben egészségesebb lélek lakott, nagyot sóhajtottak, mert semmi hasonlót nem tettek, bár kétségkívül többjük volt, hogy felöltöztessék a ruhátlant, és megtehették volna anélkül, hogy szükségét szenvedtek volna. A következő éjszaka Márton, miközben mélyen aludt, meglátta Krisztust ugyanazon fél köpenybe öltözve, amellyel a koldust betakarta. Arra kérték, hogy figyelmesen nézze meg az Urat, és ismerje fel az általa adott ruhadarabot. Majd hallotta, hogy Jézus a körülötte álló angyalok sokaságához fennhangon így szólt: "Márton takart be ezzel a ruhával, pedig még katekumen." Valóban, az Úr megemlékezett saját mondásáról, melyet egykor mondott: "Amit egynek a legkisebbek közül tettetek, nekem tettétek." (Sulpicius, 397)

